

ZBIRKA KNJIGA OBITELJI BOMBELLES

ŽELJKA LAZAR

Knjižnice grada Zagreba – Knjižnica
i čitaonica Bogdana Ogrizovića
zeljka.lazar@kgz.hr

Ovaj je rad nastao na temelju proučavanja literature o plemićkoj obitelji Bombelles i istraživanja u knjižnici Gradskog muzeja Varaždin te u Hrvatskome državnom arhivu. Ono što literatura nudi može se svesti na radove prof. Ljerke Perči, koja se gotovo jedina u Hrvatskoj bavila posebnim nasljeđem te grofovske obitelji – knjigama, muzikalijama i fotografijama, tj. predmetima iz fundusa Gradskog muzeja Varaždin. Ti radovi nude obilje podataka za kulturno-povijesni okvir istraživanja, a vrijedni su i zato što su polazište za moguću komparativnu analizu jer daju uvid u stanje pojedinih zbirki prije desetak godina. Istraživački dio rada usmjeren je na *Popis knjiga ostavštine Bombelles*, tj. na inventarnu knjigu koju sam analizirala s obzirom na pravila knjižničarske struke, na pojedine publikacije te na dva zanimljiva dokumenta iz Arhiva.

OBITELJ BOMBELLES

Na početku ću navesti nekoliko osnovnih podataka o istaknutim članovima obitelji. Iako obitelj Bombelles podrijetlom ne pripada autohtonom hrvatskom plemstvu, mogla bi biti okarakterizirana kao hrvatska obitelj s obzirom na trag koji je ostavila u gospodarskoj i kulturnoj po-

vijesti viničke mikroregije i varaždinskog kraja, ali i šire, za vrijeme svog stotinjak godina dugog boravka u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, od 1852. do 1954. g., ali i s obzirom na činjenicu da je grof Marko Bombelles mlađi rođen u Hrvatskoj, kao i njegova djeca i unuk Joseph. Bombellesi po svojim obiteljskim vezama pripadaju europskom plemstvu i odabiru živjeti u Hrvatskoj; njezini članovi obnašaju istaknute dužnosti u službi austrijskog Dvora, putuju, govore nekoliko europskih jezika, visoko su obrazovani, cijene umjetnost i sami stvaraju umjetnička djela.

Podaci da je obitelj Bombelles stara obitelj podrijetlom iz Portugala, kao i da pripadaju starome francuskom plemstvu međusobno se ne isključuju već se dopunjuju, opisujući slijed kretanja pojedinih naraštaja te obitelji Europom. Henrik Françoise Bombelles (1789. – 1850.) predak je hrvatskog ogranka obitelji. Austrijski je časnik te učitelj i odgojitelj austrijskih nadvojvoda Franje Josipa (1830. – 1916.) i Maksimilijana (1832. – 1867.). Počasni je član Akademije sv. Cecilije u Rimu te se i sam bavi skladanjem. U braku s Engleskinjom Sofijom Fraser (1802. – 1884.) dobio je dva sina: Charlesa Alberta (1832. – 1889.) i Marka (1830. – 1906.). Charles Albert tajni je savjetnik, viceadmiral i ministar Dvora austrijskog nadvojvode Rudolfa. Zanimljivo je da u katalogu bečke knjižnice postoje zapisi o dva njegova djela: *Fräulein Shylock: Lustspiel in 2 Akten* (1884.) i *Ein Aprilscherz in 1 Akt* (1884.).¹

Obitelj dolazi u Hrvatsku 1852. Te se godine Marko Bombelles ženi Ferdinandom Drašković (1833. – 1886.)² i time stječe

¹ www.wienbibliothek.at/ 3. rujna 2011.

² Kćeri Franje III. Draškovića (1802. – 1851.) i barunice Klotilde Kulmer (1808. – 1892.).

posjede Opeku, Zelendvor i grad Vinicu. Bilo bi zanimljivo znati koje su okolnosti dovele do tog braka, no literatura ih ne navodi. Iako su imanja na kojima borave i kojima gospodare dobili ženidbenom linijom, uzornim gospodarenjem znatno su ih unaprijedili. Zanimljivo je da i grof Marko Bombelles, kao i njegov brat Charles, piše literarna djela, najčešće namijenjena izvođenju na pozornici. Autor je drama *Der Graf von Cilli* i *Der Traum*, koje su izvedene u bečkom Reimundtheatru 1895. i 1897., te romantičnoga pseudopovijesnog romana s temom iz Hrvatske 18. st. Roman je tiskan u nastavcima, u bečkom listu *Fremdenblatt*, pod naslovom *Die Schlosherrin von Kamenica*, u hrvatskom prijevodu s naslovom *Petronilla* (Narodne novine, 1890.), a objavljen je i kao knjiga (*Petronilla*, Beč, 1890.)³. U katalogu Bečke knjižnice postoje podaci o nekim, u literaturi još navedenim djelima Marka Bombellesa. To su *Der Schelm von Bergen: Maerchendichtung in 3 Bildern* (1904.), *Der Haiduk oder Ivo der Falke: Oper in 2 akten* i *Historisches Schauspiel in 4 Aufzügen* (1903.)⁴. Njegovo je djelo vjerojatno i farsa *König Apepi (Die Fritzi) Schwank in vier Akten*, koju sam pronašla u digitaliziranom obliku na stranicama www.archive.org⁵; sama se publikacija nalazi na University of Connecticut Libraries, a literatura je također ne spominje.

Za vrijeme Marka mlađeg (26. listopada 1858. – 8. rujna 1912.), sina Marka

Bombellesa, obitelj je na vrhuncu zahvaljujući njegovim svestranim interesima. Marko mlađi ističe se svojim poduzetničkim duhom koji bismo mogli opisati kao njegovu karakternu crtu. Njegova stručnost i dosljednost dovele su do evidentnih rezultata na mnogim područjima, te su uspješan primjer gospodarenja na kapitalističkim načelima. Kada stanovnici viničkog kraja govore o grofu Marku, misle upravo na Marka mlađeg, koji im je ostao u sjećanju kao tolerantan, skroman i pošten poslodavac. U braku s Marijom Salm Reifferscheidt – Raitz, Minkom (1859. – 1897.), imao je sina Josipa (1894. – 1942.), a s drugom suprugom – Marijom Mittrowsky (1867. – 1919.) dobio je kćerku Ferdinandinu, Nandinu (1904. – 1984.), koja se udala za nizozemskog diplomata d'Asembourgha.⁶ Obitelj živi na imanju Opeka u Marčanu pokraj Vinice. Naklonjeni su katolicizmu te imaju mnogo razumijevanja za narod. O tome rječito govore mnogobrojne priče o njihovim dobročinstvima, sačuvane u novinama onog vremena, kao i one koje se i danas mogu čuti među pukom.

Mnogobrojne su uloge koje Marko ml. Bombelles ima u osnivanju i organizaciji ondašnjih društava i inicijative koje pokreće na raznim gospodarskim područjima. Navest ću samo neke od funkcija koje je obnašao. Bio je član Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog i šumarskog društva. Obiteljska lovišta kojima postavlja temelje lovstva u Hrvatskoj, napose Zelendvor, čuvena su diljem Europe, posjećuju ih gosti poput Franje Ferdinanda i Aleksandra Karađorđevića. Sudjeluje u prvoj znanstvenoj ornitološkoj

³ To su podaci iz Hrvatskoga biografskog leksikona.

⁴ <http://www.katalog.wienbibliothek.at/gesamt/PSI/redirect.psi>, 2. rujna 2011.

⁵ <http://www.archive.org/details/knigapepidie-fr00bomb> 2. rujna 2011.

⁶ Martić.

ekspediciji u Austro-Ugarskoj, na koju ga u travnju 1878. poziva Alfred Brehm. Prikupljene podatke Brehm je objavio u svojim knjigama.⁷ Predsjednik je Hrvatske čitaonice i knjižnice u Vinici, osnovane 1904. g. Današnjim je širokim slojevima stanovništva Marko Bombelles najpoznatiji kao vlasnik prvog automobila u Hrvatskoj. Bio je to automobil marke *Benz*, koji je 1898. dvodnevnom vožnjom dovezao iz Beča u Vinicu, a već sljedeće godine pokazao i Zagrepčanima. Bio je član Povjerenstva za čuvanje umjetničkih i historičkih spomenika u Hrvatskoj.⁸ Imenovan je kraljevskim komornikom 1883. i kraljevskim savjetnikom 1911. g. Za zastupnika u Hrvatskom saboru izabran je 1901. na listi Narodne stranke. M. Gross navodi da je grof Marko Bombelles pripadao najutjecajnijim i najbogatijim austrijskim kapitalistima.⁹

Sin Marka Bombellesa Josip Bombelles (1894. – 1942.), kojemu je krsni kum princ Ferdinand, građanin je aristokratske Europe i svoje vrijeme nije trošio na lokalnu politiku i razvoj Vinice kao njegov otac. No činjenica je da je nakon 1918., nakon proglašenja prve agrarne reforme koja je desetkovala imanje Zelendvor, ono ipak opstalo upravo njegovim zalaganjem, a posluje i danas, kao i tvornica žeste u Petrijancu, gdje se nekoć proizvodio i šampanjac. Godine 1914. kao većinski vlasnik sudjeluje u osnivanju prvoga hrvatskog poduzeća za proizvodnju filma Croatia. S Viktorom Koudelkom napisao je brošuru *Alkohol kao sredstvo za pogon eksplozivnih motora u inostranstvu i kod nas*, izdanu u Zagrebu 1930. Ubijen je u

logoru Nova Gradiška 1942., nakon što je poslije dolaska ustaša na vlast optužen kao višestruki obavještajac. Iako se takve tvrdnje „prepisuju“ kroz literaturu, prema podacima koji ih u toj istoj literaturi potkrepljuju one pripadaju kontroverzним i nedovoljno istraženim navodima.

Najmlađi Bombelles koji je živio u dvorcu Opeka jest prof. dr. Joseph T. Bombelles, sin Josipa Bombellesa (2. lipnja 1930. – 5. srpnja 2011.). U dvorcu je živio od osme do dvanaeste godine, kada je s obitelji u svibnju 1946. iseljen. U svom stanu u Clevelandu imao je nešto stvari iz Opeke koje je njegova teta Ferdinandina uspjela spasiti i prevesti u Švicarsku – stare komode, unikatni ormar, stare knjige i neke slike, srebrnina i nešto nakita. Dojmljive su njegove priče o životu u Opeki u kojima se sjeća bogatih lovova s uglednim gostima, raskošnih lovačkih gozbi, znalčki vođenoga lovnoga gospodarstva Zelendvor i rasvjetljavanja političkih opcija za koje su se zalagali njegov djed, otac i on sam.¹⁰

Danas u Hrvatskoj nema potomaka te obitelji. Djeca Josepha T. Bombellesa žive u Americi. Od materijalnih dobara koje je obitelj nekoć posjedovala danas postoje arboretum Opeka – veličanstveni engleski perivoj koji je, prema riječima Josepha T. Bombellesa, danas samo sjena nekadašnje raskoši; ruševina dvorca, obiteljska knjižnica koju danas, sačuvanu u odličnom stanju, nalazimo u Gradskom muzeju Varaždin, te pisma i dokumenti u HDA¹¹. Oni su svjedoci visokog

⁷ Isto.

⁸ Szabo.

⁹ Gross.

¹⁰ Martić.

¹¹ U Hrvatskome državnom arhivu nalazi se fond dokumenata obitelji Bombelles (HR – HDA – 702), koji se sastoji od 14 kutija različitih zapisa, pretežito obiteljske korespondencije i

obrazovanja, zavidne kulturne, estetske i umjetničke osviještenosti obitelji, kao i njezine pripadnosti ponajprije gospodarskoj i kulturnoj, a zatim i političkoj eliti. Što reći o mjestu obitelji Bombelles u cjelini hrvatske kulturne baštine danas? Interes za tu obitelj bezrazložno je malen, gotovo nikakav. Unatoč trudu pojedinaца poput prof. Ljerke Perči, koja je istražila i povijest obitelji i njezinu ostavštinu te objavila svoje radove, informacije nisu našle put natrag k narodu kako bi oplemenile sliku prošlosti i potaknule na čuvanje vrijednih starina. Na dobrom tragu objašnjenja te činjenice jest rečenica iz monografije o Vinici, koja slijedi nakon opisa života na selu nakon završetka Drugoga svjetskog rata, kada se tradicijski život raspada i ustupa pred industrijalizacijom i urbanizacijom. Dakle, ta rečenica glasi: „Ubrzo je formirana takva kolektivna svijest da su i sami stanovnici sela i manjih gradova bili posramljeni svoje tradicije.“ Ako se tome pridoda jednak odnos prema osobama plemenitog roda u vrijeme poraća, onda je zaborav dvostruko pojačan. Nažalost, takva svijest postoji i danas, zbog čega je ne tako davna povijest kada je obitelj Bombelles radila na dobrobit viničkog kraja prije reda potisnuta u razdoblje „dobrih starih vremena“, gotovo na granici između povijesnog vremena i vremena legendi. Stanovništvo pamti pojedine priče svojih pradjedova i djedova, no smjenom generacija i ta se, gotovo narodna, predaja gubi. Jedna od tih priča je i ona o knjigama koje je obitelj posjedovala, a koje su nakon što je obitelj iselje-

pravnih spisa iz vremena Henrika Bombellesa i Marka starijeg, koji su uredili Bartol Zmajčić i Ferdo Hauptmann.

na iz dvorca „završile“ u župnom dvoru. Nažalost, vjerodostojnost te priče nije moguće provjeriti, no zanimljivo je da selo koje u svijesti ima tu priču ne zna da zbirka knjiga obitelji Bombelles, koja obuhvaća više od 3 000 svezaka, zaista postoji u Gradskome muzeju Varaždin. Zaključila sam to iz razgovora s mnogim stanovnicima sela te djelatnicima institucija u Vinici. Povjesničari i sociolozi vjerojatno bi bili uspješniji u nalaženju odgovora na pitanje zašto je segment hrvatske baštine koja obuhvaća niz plemićkih obitelji zapostavljen. Jer, da su dostojno valorizirane prema svojim doprinosima hrvatskoj kulturi, mnoge bi dvojbe u pozicioniranju naše kulture prema Europi već bile riješene.

KNJIŽNICA OBITELJI BOMBELLES

Knjižnica obitelji Bombelles nastala je nakon dolaska Marka starijeg Bombellesa u Opeku, dakle nakon 1852. g. Dio knjižnice čine knjige koje je sa sobom u Opeku donijela Ferdinanda Drašković, nasljednica Opeke i Zelendvora, nakon što je postala groficom Bombelles. Navodi se¹² kako je baš ona bila nasljednica knjižnice svog oca Franje, u kojoj su već bile knjige Franje starijeg (1750. – 1817.), Ferdinandina predjeda, i njegova brata Josipa Draškovića.¹³

Drugi dio knjižnice sastoji se od knjiga koje je u Opeku donio Marko stariji Bombelles. To su knjige njegovih

¹² Perči. *Knjižnica...*

¹³ Ferdinandin je otac već spomenuti Franjo III. Drašković (1802. – 1851.). Franjo stariji je Franjo I. (1750. – 1817.), djed Franje III. Josip Drašković je brat Franje I. Prema rodoslovlju obitelji Drašković, HBL, knj 3.: Č-Đ.

roditelja Henrika Bombellesa i Sofije Fraser, knjige Louisa Bombellesa, Henrikova brata, tj. Markova strica, te knjige Markove sestre Terezije. Osim zbirki već nabrojenih vlasnika, kao posebna cjelina navodi se¹⁴ i obiteljska knjižnica koju je Marko stariji donio u Opeku. Ta je obiteljska knjižnica bila bogata časopisima i religijskom literaturom.

Veće zbirke koje su ušle u fond knjižnice obitelji Bombelles nakon 1852. jesu one povezane s Markom mlađim. Njegove obje žene, grofice Marija Salm i Marija Mitrowsky, u Opeku su donijele i svoje knjige te poneku knjigu svojih rođaka i braće.

Sljedeći naraštaj u Opeki – Josip i Ferdinandina kao djeca dobivaju dječje knjige, a kasnije i sami nabavljaju mnogobrojne naslove.

Još jednu zasebnu zbirku unutar fonda knjižnice čini ona Josephine Harnoncourt, sestrične Ferdinandine Bombelles. U duljim razdobljima živjela je u Opeki, gdje je 1942. i umrla ostavivši za sobom note koje su, zajedno s drugom građom, iz Opeke dopremljene u Varaždin.

Kao posljednja u nizu navedena je zbirka koja obuhvaća više od 500 knjiga za koje se pretpostavlja da ih je kupio Josip Bombelles na Borlu, u isto vrijeme kad i orgulje – pozitiv, koje su simbol Varaždinskih baroknih večeri od njihova utemeljenja do danas.

Knjižnica obitelji Bombelles bila je izravno ili neizravno povezana s knjižnicama nekih plemićkih obitelji. To je, na prvo mjestu, knjižnica obitelji Drašković. Danas se ona sastoji od dvije cjeline, one u Trakošćanu i od dijela pohranjenoga u Hrvatskome državnom arhivu u Zagre-

bu. U Trakošćanu je, prema inventarnoj knjizi iz 1982. g., 1 055 svezaka, s najstarijom popisanim knjigom iz 1747. – Biblijom. Spominje se i nesređeno knjižno blago, tj. arhiva.¹⁵ U Hrvatskome državnom arhivu postoji 198 knjiga, uz još poneki nepopisani primjerak. Te knjige iz posjeda Ivana Draškovića starije su od onih u Trakošćanu,¹⁶ s po jednim djelom iz 16. i 17. st. Prema nekim podacima, u knjižnici obitelji Drašković bila je pohranjena i bogata zbirka rukopisa i tiskovina Miklósa Istvánffyja (1538. – 1615.), čuvenoga mađarskog povjesničara, vlasnika Vinice, a prema jednoj teoriji, i Trakošćana, čija se kćerka udala za Ivana II. Draškovića.¹⁷ Moguće je da su knjige iz knjižnice Drašković dospjele u knjižnicu Nikole Zrinskog, čija je prva žena bila Eusebija Drašković. U Zriniani se nalazi jedna Istvánffyjeva knjiga.¹⁸ Dakle, nasljeđivanjem po Ferdinandu Drašković knjižnica obitelji Bombelles povezana je s onom obitelji Drašković, koja je prema podacima u literaturi kompleksna i vrijedna te, što je najvažnije, sačuvana.

ZBIRKA KNJIGA OBITELJI BOMBELLES

Nacionalizacijom nakon Drugoga svjetskog rata materijalna su dobra bila odu-

¹⁴ Perči. *Knjižnica...*

¹⁵ Te podatke navodi Eduard Vargović u svom članku objavljenome 1996.; u telefonskom razgovoru 14. rujna 2011. s kustosicom dvorca Trakošćan saznala sam da je nekoliko mjeseci prije toga fond kompletno popisao i registriran kao zbirka. Knjige su unesene u program k++, a njihov broj je 1 732.

¹⁶ Vegh.

¹⁷ Mandušić.

¹⁸ Vegh.

zeta obitelji, a neka su zauvijek nestala. Srećom, obiteljska je knjižnica dopremljena u Gradski muzej Varaždin. To potvrđuje kratak, nepotpisani tekst iz *Varaždinskih vijesti* br. 2 od 3. listopada 1946.¹⁹ O kakvom je „sređivanju knjiga“ koje se spominje zapravo riječ, ne zna se, tj. ne objašnjava se precizno. U literaturi se navodi da je A. Wissert tijekom dva mjeseca 1946. načinio popis prispjelih knjiga, no takav popis danas ne postoji. Knjižnica je nakon dopreme smještena u zgradu Galerije starih i novih majstora. O njoj je pisano nekoliko puta, ali nije temeljitije proučavana, a knjige su pojedinačno izlagane na više izložbi. Muzejska je građa, uključujući i note, tijekom prošlih desetljeća, kao i tijekom obnove Staroga grada od 1984. do 1989. g. mnogo puta premještan i preslagivana. Obnavljana je i zgrada Galerije starih i novih majstora, tijekom čega je fond knjižnice obitelji Bombelles premješten zajedno s drugim knjigama. Knjige se čuvaju u sedam originalnih knjižničnih ormara, koji su također dopremljeni iz Opeke. Od lipnja 2001. do listopada 2002. najveći dio fonda pojedinačno je pregledan i prema starim oznakama porazan u već spomenute knjižnične ormare.²⁰

Među knjigama dopremljenima u Gradski muzej Varaždin pronađene su foto-

grafije s reprodukcijama slika i crteža,²¹ notna građa,²² rukopisi²³ i dvije kutije knjižničnih kartica.²⁴ Ti oblici knjižnične građe odvojeni su od knjižnog fonda i danas se nalazi u Kulturno-povijesnom odjelu Gradskog muzeja Varaždin.

Među časopisima je pronađeno 48 fotografija, a uz njih i 17 reprodukcija uljenih slika i crteža.

U tekstu o muzikalijama obitelji Bombelles spominje oko 80 naslova koji čine manji dio te notne građe. U *Popisu knjiga ostavštine Bombelles* samo bi se dvatri naslova mogla povezati s tom građom. No bez obzira na nejasnoće o tome kako su dospjele u Muzej, note svjedoče o sklonosti obitelji prema lijepim umjetnostima.²⁵

Među knjigama obitelji Bombelles ima mnogo rukopisa te su oni svojim sadržajem izvor spoznaja o Draškovićevim i Bombellesovim vrtovima od 1766. do 1945. g.²⁶ Kad je riječ o knjižničnim karticama, spominju se dvije kutije.

²¹ Perči. *Fotografije...*

²² Perči. *Knjižnica obitelji Bombelles kao vrelo...*

²³ Perči. *Muzikalije ...*

²⁴ Perči. *Knjižnica obitelji Bombelles kao vrelo...* O knjižničnim karticama prof. Perči ne piše mnogo, tek rečenicu objašnjenja ispod slika. Na prvoj je slici prikazana neispunjena knjižnična kartica. Vidljivo je da je to tiskani formular. Na začelju listića piše: Knjižnica grofa Marka Bombellesa; ispod, u tablici, slijede rubrike: Ime pisca, Naslov djela, Broj svezaka, Izdanje. U podnožju je stavka: Nalazi se u ormaru br. ... Na drugoj su slici prikazane dvije kutije tamne boje, manjeg formata. Ispod slike u zagradi kratko piše: „(slova D, E, F, R, S, Sch)“.

²⁵ Perči. *Muzikalije...*

²⁶ Perči. *Knjižnica obitelji Bombelles kao vrelo...*

¹⁹ *Varaždinske vijesti* 72, 3. listopada 1946., str 4.: Novosti i promjene u gradskom muzeju: „U posljednja 2 mjeseca upravitelj prof. Wissert, uz pomoć još jednog profesora, sredio je knjige iz knjižnice Bombelles – d' Asembbourg iz Opeke. Sastavljen je popis knjiga“; na: library.foi.hr, 5. rujna 2011.

²⁰ Podaci o knjižnici obitelji Bombelles iz radova prof. Ljerke Perči, istraživanje od prije desetak godina.

Odgovara li prethodno nabrojena građa sadržaju obiteljske knjižnice kakav je bio nekoć, u Opeki, teško je, zapravo nemoguće reći. Već i podatak da u Americi, u domu pokojnog Josepha T. Bombellesa, postoje knjige iz Opeke, govori da se rekonstrukciji te obiteljske knjižnice možemo samo približiti.

Danas je nekadašnja knjižnica obitelji Bombelles jedna od zbirki knjiga u Knjižnici Gradskog muzeja Varaždin. Knjižnica se nalazi u prizemlju barokne palače Sermage iz 17. st. Uz knjige iz ostavštine Bombelles u toj su muzejskoj knjižnici pohranjene i zbirke knjiga drugih obitelji: Leitner, Koritić-Mrazovečki, Kukuljević, Belošević, Jordis, Pongratz, Varady, Martić i Pasztory, kao i fondovi nekadašnje pavlinske knjižnice u Lepoglavi i varaždinske gimnazijske knjižnice. Knjižnica ne posjeduje katalog knjiga. Evidenciju o knjigama sadržavaju inventarne knjige knjižne građe. Jedna od njih je i *Popis knjiga ostavštine Bombelles*. Muzej je prostor za knjižnicu izdvojio i moderno opremio nedavno, prije otprilike tri godine, te u nju smjestio knjižnu građu prikupljenu iz prostora drugih muzejskih odjela. Trenutačno se u knjižnici provodi stručna obrada kompletne knjižne građe na način da se podaci pomno, s knjigom u ruci, za svaku publikaciju unose u računalni program k++. Knjižnica nema stalnoga stručnog djelatnika; na tom poslu povremeno rade kustosi drugih odjela Muzeja. Računalna obrada započela je na zbirka manjeg opsega, tako da će zbirka knjiga ostavštine Bombelles, kao najveća među njima, biti obrađena posljednja, no neće biti pohranjena na Compactus police u spremištu već u pripadajuće ormare u kojima je i dopremljena iz Opeke i koji

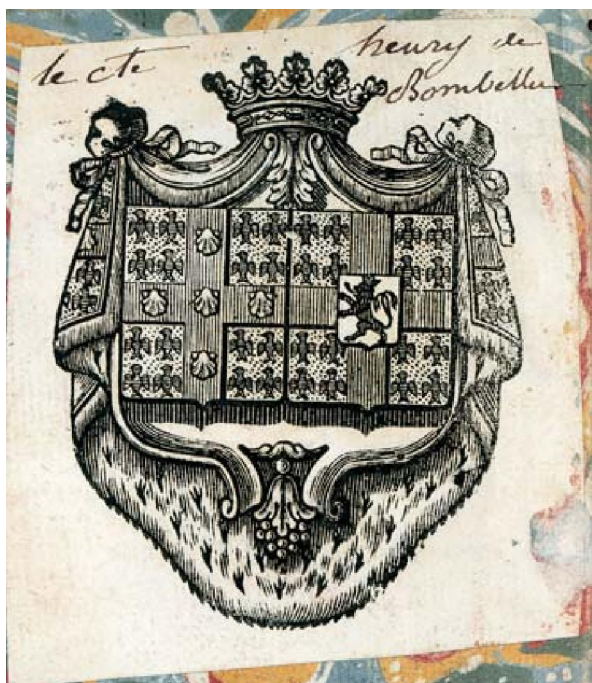
su u međuvremenu restaurirani. Tijekom obrade manjih zbirki među njima bi često iskrsnuo primjerak iz knjižnice obitelji Bombelles koji nije popisan u inventarnoj knjizi njihove ostavštine. Takvih je primjeraka zasada 102. Upisani su u računalni katalog.

Podaci za izgradnju fonda iz prethodnih ulomaka temelje se na podacima iz literature o životu obitelji Bombelles i Drašković, no utvrđivanje provenijencije – podataka o tome kome je koja knjiga nekoć pripadala, moguće je tek u sprezi s nizom osobnih podataka što ih sadržavaju same publikacije kao dodatnu razinu bilježenja vremena u kojemu su bile nabavljene, promijenile vlasnika ili bile popisane. Ta je razina bitna za utvrđivanje uloge knjige, a time i knjižnice u sociokulturnom aspektu života obitelji, a time i za utvrđivanje uloge obiteljskog nasljeđa u sociokulturnoj baštini. Takvi podaci o vlasništvu u većini knjiga iz knjižnice obitelji Bombelles nalaze se u obliku ex dono bilježaka, rukopisnih zapisa, rukom pisanih ili tiskanih pa zalijepljenih ex librisa ili pak rukom napisanih brojeva unutar knjiga ili na naljepnicama malog formata zalijepljenima na hrptove. Iako postupak numeracije na naljepnicama pripada području inventarizacije, u ovom je primjeru specifičan po tome što uspoređivanje rukopisa na pojedinim naljepnicama može biti kriterij prema kojemu se neka knjiga pridružuje istoj zbirci unutar fonda knjižnice, tj. na taj način da joj se utvrđuje nekadašnje vlasništvo.

Za utvrđivanje vlasništva vrlo je zanimljiv dokument koji sam pronašla u Hrvatskome državnom arhivu, u literaturi još nespomenut. Riječ je o popisu knjiga Louisa de Bombellesa, koji započinje

brojem 43, a završava brojem 566, ali s nepotpunom numeracijom, uz dosta izostavljenih rednih brojeva. Može se pretpostaviti da to nije samo prebrojavanje nekoga zatečenog fonda, već prepisivanje rednih brojeva neke prijašnje inventarizacije. Iako nisam bila u prilici taj popis usporediti s knjigama iz zbirke u Muzeju, vjerujem da bi prepoznavanje u tom popisu navedenih naslova rasvijetlilo provenijenciju popriličnog broja naslova. Drugi dokument iz Arhiva koji je povezan s knjigama jest onaj na kojemu je popis tomova knjiga pod naslovom *Collection complete des memoire relatifs a l'histoire de France par M. Petitot*, bez ikakvih drugih naznaka, ali vjerujem s mogućnošću da se utvrdi vlasnik.

Slika 1. prikazuje tiskani ex libris na nepravilno izrezanom papiru nalijepljenom na prvi list unutar knjige. Ime Henryja de Bombellesa napisano je rukom.

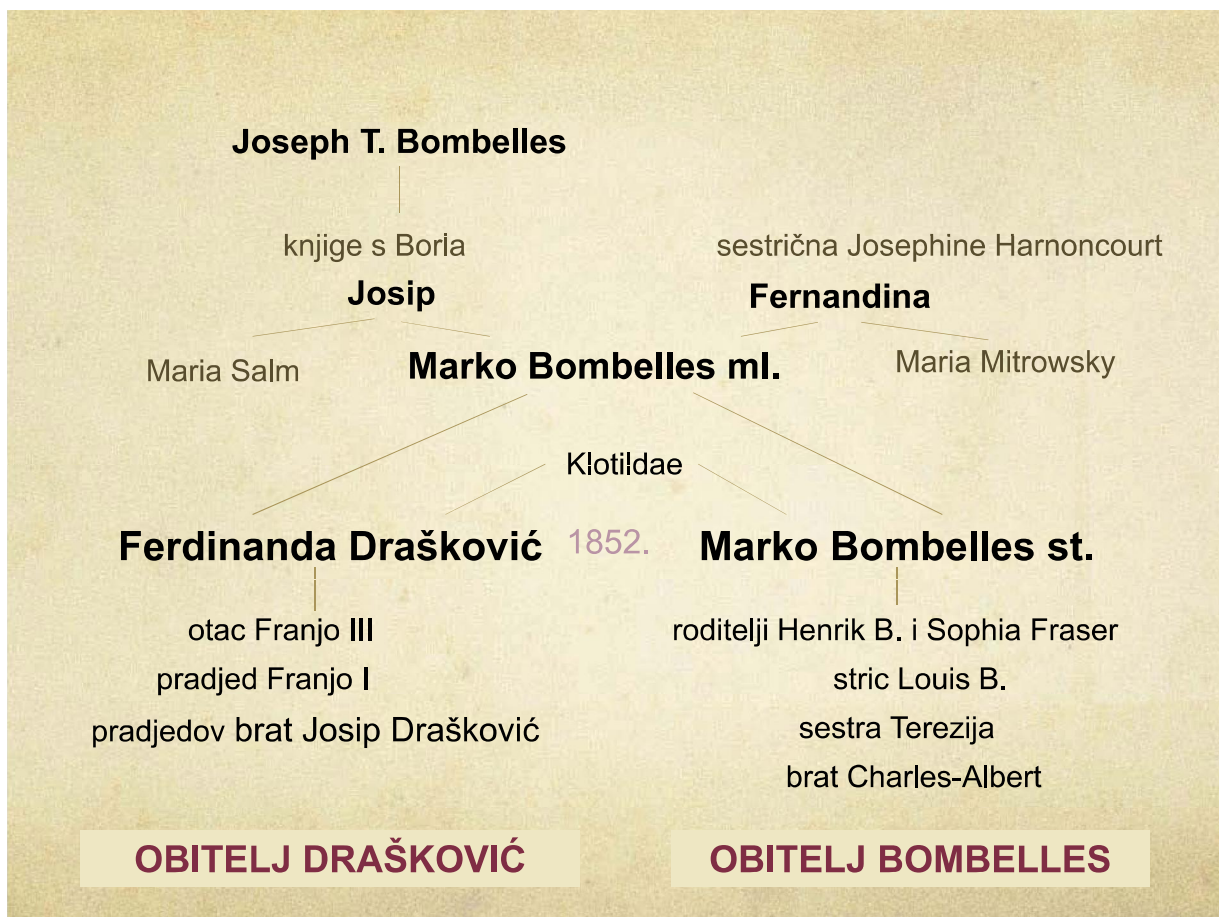
Slika 1. Primjer ex librisa

Izgradnja fonda knjižnice obitelji Bombelles bila je složena i dugotrajan.

Utvrđivanje provenijencije u dosadašnjim radovima utvrđeno je u osnovnim crtama. Navedeni su najpoznatiji vlasnici knjiga, ali s obzirom na to da sama knjižnica nije bibliografski obrađena, ne može se provesti statistička analiza zastupljenosti knjiga pojedinih vlasnika u cjelini fonda. Ne mogu se još dati ni zaključni podaci o detaljnijoj provenijenciji mnogih knjiga označenih samo brojevima, katkad i s dvije ili tri naljepnice s različitim brojevnim nizovima. Analiza koja bi obuhvatila cjelinu i kao rezultat utvrdila mjesto svake pojedine knjige u njoj s obzirom na privatne knjižnice u čijem je posjedu bila zahtijevala bi kolacioniranje rukopisnih bilježaka, što bi, s obzirom na narav tog posla, brojnost knjiga i vlasnika, bio vrlo dugotrajan i zahtjevan projekt.

Grafikon 1. daje prikaz koji oblikom nalikuje na rodoslovno stablo jer prati obitelj kroz vrijeme, no ne prikazuje cijelu obitelj već samo vlasnike knjiga od kojih je s vremenom izgrađen cjelokupni fond knjižnice. To su imena koja nalazimo na ex librisima, a katkad o vezi knjiga i vlasnika zaključujemo uz pomoć veze između bibliografskih i biografskih podataka.

S obzirom na tematiku knjiga, u knjižnici obitelji Bombelles prevladavaju knjige s područja lijepe književnosti i mnoga neznanstvena djela. U literaturi se navodi kako djela lijepe književnosti ne čine većinu, već u fondu prevladava onodobna znanstvena literatura, kako društvena i humanistička, tako i prirodna te primijenjena. Zastupljena su ova područja: matematika, astronomija, fizika, mehanika, tehnologija, kemija, geografija, geologija, botanika, zoologija, medicina, stočarstvo, lov, poljoprivreda, voćarstvo i hortikultura; sport – plivanje, jahanje

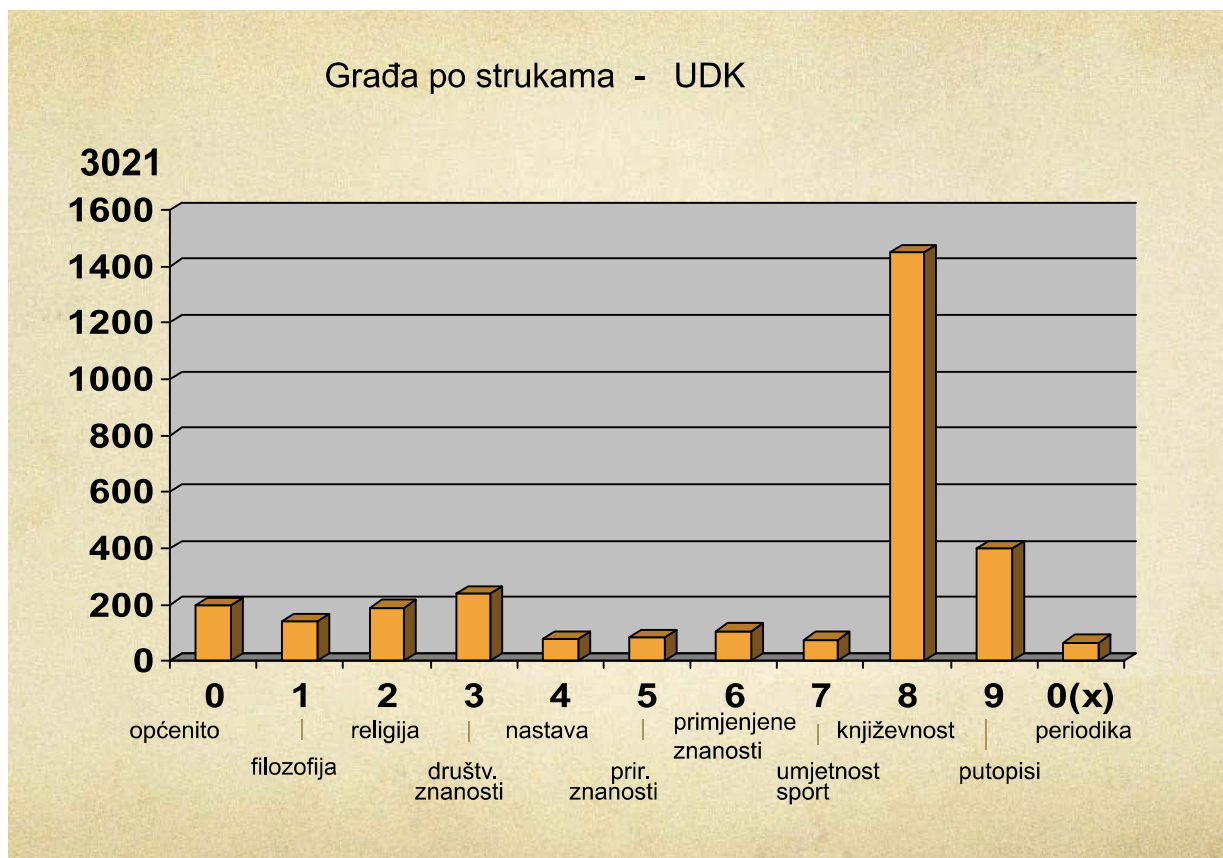
Grafikon 1. Podaci o vlasništvu

i šah; tehnika – električna rasvjeta, centralno grijanje, uređenje interijera, telegraf, telefon i radio; fotografija i film te lijepe umjetnosti, osobito glazba. Upravo spomenute teme važne su za proučavanje i razumijevanje svakodnevice, interesa i načina života članova obitelji Bombelles. Od vrsta knjižne građe spominju se leksikoni, enciklopedije, časopisi, uvezene novine, zabavni ilustrirani časopisi, vodiči po europskim gradovima, udžbenici za različite predmete, atlas, katalozi i molitvenici.

S obzirom na to da su knjige smještene u sanduke i „čekaju“ obradu odnosno smještaj na police ormara, pa stoga sve i nisu dostupne, a i s obzirom na mnoštvo knjiga, istraživanje koje je bilo moguće provesti u proljeće 2011. obuhvatilo je

samo statističku obradu osnovnih podataka iz inventarne knjige s naslovom *Knjiga popisa ostavštine Bombelles*. Knjiga nije potpisana ni datirana pa se o njezinu nastanku može zaključivati po godini izdanja te knjige kao tiskovine Narodnih novina u koju su upisivani podaci. Ta je godina 1957., a podaci u njoj vjerojatno potječu iz iste ili iz neke bliže godine. Knjiga inventara završava rednim brojem 3021. Osnovni podaci koji su upisivani u knjigu jesu: ime pisca, djelo: naslov, mjesto i godina izdanja; broj svezaka: uvez (tvrđi i broširani) te signatura (0 – 9). Statistički sam, u programu Access, obradila podatke za mjesto i godinu izdanja te signature.

Signature su navedene jednom znamenkom. To su brojevi koji odgovaraju Univer-

Grafikon 2. Građa po strukama

zalnoj decimalnoj klasifikaciji i, premda su jednoznačenasti, vrlo točno opisuju sadržaj fonda. Usporedbom nasumično odabranih primjeraka knjiga i zapisa o njima, zaključila sam da je klasifikacija građe po strukama precizno i stručno provedena. Rezultati obrade tih zapisa bili su vrlo zanimljivi, što se može vidjeti na grafičkom prikazu. Najviše je naslova s područja lijepe književnosti, njih 1 448. (Grafikon 2) Uz književne klasike poput Shakespearea, obitelj je pratila i suvremeno stvaralaštvo, što dokazuju djela Schnitzlera i Ibsena. U knjižničnoj su cjelini podjednako zastupljene sve struke, poput filozofije, religije, društvenih i prirodnih i primijenjenih znanosti, sporta i umjetnosti, putopisa. Znamenkom 0 označena je periodika – katalozi, preglednici, vjesnici, a znamenkom 4, koja se u današnjem

UDK sustavu ne rabi, označeni su nastavni materijali, gramatike i rječnici. S područja filozofije nalazimo kompletna djela Aristotela i Voltairea – 71 svezak, ali i suvremenika Nietzschea. S obzirom na cjelinu, sve ostale struke neznatno prevladavaju nad lijepom književnošću, s 1 573 naslova prema 1 448.

Rezultati obrade podataka o vremenu izdavanja publikacija pokazuju ovakvo stanje: iz 16. st. potječu četiri knjige, iz 17. st. – 13 knjiga, iz 18. st – 556, iz 19. st. – 1 688, iz 20. st. – 404 knjige, dok ih je 357 bez označene godine izdanja. Također se može zaključiti da u fondu postoji 1 458 knjiga koje su izdane do 1850., granične godine za staru knjigu, što je gotovo polovica fonda.

Tvrđnju da su članovi obitelji Bombelles po svom svjetonazoru bili građani Euro-

pe potvrđuju i podaci koji se odnose na mjesto izdanja knjiga iz njihove knjižnice. Najviše ih je iz Pariza, njih 614, zatim slijede Leipzig – 490 naslova, Beč – 276, Berlin – 251, London – 130...Tu su još i Stuttgart, Bruxelles, München, Amsterdam i Zagreb s 33 izdanja, što čini otprilike 1% cjelokupnog fonda. Najstarija knjiga objavljena u Zagrebu potječe iz 1771., dok je najnovija iz 1944.g.

Zanimljivo će biti pratiti daljnju obradu te zbirke, pa čak i smještaj knjiga na police jer se postavlja pitanje kako to učiniti – s obzirom na vremenski slijed kojim su knjige pristizale u fond ili s obzirom na struku odnosno jezik...

Zbirka knjiga obitelji Bombelles vrijedna je daljnjeg proučavanja zbog konteksta za koji je vezana – zbog ugledne plemićke obitelji kojoj je pripadala. No i mimo tog konteksta, ta zbirka, kako je istraživanje naznačilo, vrijedno je dobro, po baštinskoj osnovi blisko fondovima starih knjiga u knjižnicama varaždinskog područja koje se nalaze u franjevačkome²⁷, kapucinskome²⁸ i uršulinskom samostanu²⁹, u pavlinskoj crkvi i crkvi sv. Nikole³⁰ te u Gradskoj knjižnici i čitaonici *Metel Ožegović*³¹.

²⁷ Fond od otprilike 25 000 knjiga sadržava i 36 inkunabula te 306 knjiga iz 16. st.; vidjeti Frkin.

²⁸ Fond od otprilike 14 000 svezaka obuhvaća i 16 inkunabula te dva rukopisna glagoljska fragmenta na pergamentu; vidjeti Šagi.

²⁹ Fond sadržava otprilike 12 000 knjiga. Vidjeti Sesar.

³⁰ U navedenim dvjema crkvama nalazi se fond knjižnica Zbornog kaptola čazmansko-varaždinskoga. Postoji stara bilježnica s popisom 414 knjiga, a nepopisani fond iznosi otprilike 3 000–3 500 knjiga. Vidjeti Vargović.

³¹ U fondovima Ilirske zbirke i Zaštićene zbirke čuvaju se i knjige tiskane prije 20. st.

LITERATURA

Bombelles. *Der Adel von Kroatien und Slavonien / Ivan von Bojničić*. Zagreb: Golden marketing, 1995. [pretisak], str. 19.

Bombelles. Hrvatski biografski leksikon. Zagreb: JLZ, 1983. – 2009., sv.2., 1989.

Bombelles. // Zbornik plemstva u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Bosni-Hercegovini, Dubrovniku, Kotoru i Vojvodini / urednik Viktor Anton Duišin. Zagreb: Heraldčki zavod, 1939.

Cesar, Đ. Knjižnica Uršulinskog samostana. *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 8-9(1996), str. 111-118.

Frkin, V. Knjižno blago 15. i 16. stoljeća u varaždinskom Franjevačkom samostanu. *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 2(1988), str. 429-433.

Gross, M. O položaju plemstva u strukturi elite u sjevernoj Hrvatskoj potkraj 19. i na početku 20. st. *Historijski zbornik*, 1978-1979, 31-32, str. 123-149.

Hrvatski biografski leksikon, 2. sv.: Bj – C, Zagreb: LZMK, 1989.

Mandušić, I. *O Nikoli Istvánffyju, Vinici, isusovcima i knjižnici*. // *Biobibliographica* : zbornik znanstveno-istraživačkog projekta Hrvatska biobibliografska baština, sv.1. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2003., str. 91-102.

Martić, D. *Bombelles: grofovska lovišta varaždinske županije*. Split: Pučko otvoreno učilište Hubert, 2004-2005.

Obad-Šćitaroci, M. *Perivoji i dvorci hrvatskoga zagorja*. Zagreb: Školska knjiga, 1990.

Perči, Lj. Fotografije iz knjižnice grofovske obitelji Bombelles. *Vijesti muzealaca i konzervatora*, 3/2005.

Perči, Lj. *Knjižnica obitelji Bombelles*. // Stvaralački potencijali u funkciji društveno-ekonomskog i kulturnog razvoja sjeverozapadne Hrvatske: zbornik radova Međunarodnoga znanstvenog simpozija održanoga u Varaždinu 21. i 22. studenog 2002. / glavni i odgovorni urednici Andre Mohorovičić... et al. Varaždin: HAZU, Zavod za znanstveni rad, 2002., str. 425-432.

Perči, Lj. Knjižnica plemićke obitelji Bombelles kao vrelo za istraživanje vrtne umjetnosti u okolini Varaždina. *Informatica Museologica*, 35, (3-4), (2004), str. 42-48.

Perči, Lj. Muzikalije obitelji Bombelles : Prilog poznavanju glazbene zbirke Gradskog muzeja Varaždin. *Arti musices : hrvatski muzikološki zbornik = Croatian musicological review*, 33, 1(2002), str. 53-67.

Szabo, A. Grofovi Bombelles uzorni gospodarstvenici. *Matica: časopis Matice iseljenika*, br. 3/1998.

Šagi, B. Z. Kapucinska knjižnica u Varaždinu. *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 8-9(1996), str. 103-109.

Vargović, E. Knjižnica u dvorcu Trakošćan. *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 8-9(1996), str. 119-124.

Vargović, E. Knjižnica Zbornog kaptola čazmansko-varaždinskog. *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 8-9(1996), str. 91-101.

Vegh, Ž. Knjižnica plemićke obitelji Drašković. *Kolo: časopis Matice hrvatske*, XVII, 3(2007), str. 315-330.

Vlahović, B. *Općina Vinica*. Vinica: Poglavarstvo općine Vinica, 1997.

THE BOMBELLES FAMILY BOOK COLLECTION

The work is based on first-hand research into the collection of books from the estate of the Bombelles family, which is kept in the Varaždin Municipal Museum. The great richness of the collection, witnessed by immediate examination of randomly selected examples of books, is confirmed by the statistical processing of the "List of books of the Bombelles Bequest) in which the basic data about 3,021 publications are stated. The research showed that this family collection was built up over generations and contains books of all kinds of contents, printed in several languages, mostly in European cities, from the 16th century onwards. The data collected give an insight into the reading habits of the Bombelles family, which helped to bring progress to the area around Vinica in NW Croatia at the turn of the 19th and 20th centuries. The paper is a contribution to the understanding of the role of the book in the museum, as well as to familiarisation of the Croatian cultural heritage.